

Kdyby se stal navždy mírou všech věcí, nastalo by na zemi nepředstavitelné peklo — jako nastává všude tam, kde člověk sebe a své poznání a rozhodování prohlásí za měřítko všeho myšlení a jednání, za normu víry a naděje, za zákon pro život soukromý a veřejný. Aby k tomu nedošlo, aby člověk nepřestával být tím, čím být má, totiž Božím stvořením, činí Bůh radikální opatření: zabraňuje mu přistoupit ke stromu života. Tak každé vzpourě klade v pravý čas nepřekročitelné meze. Člověk zůstává pouhým stvořením, avšak právě v tom je jeho naděje. Když sebe povýší na božský trůn, je to vždycky zlé a kruté božstvo. Neméně zlé to bývá, když druhého nebo sebe sama pokládá za pouhé nic — jako by neměl nést slávu Boží. Před touto hrůznou velikostí a zruďnou tragičností chrání Stvořitel člověka tím, že jej vyhná ze zahrady v Eden.

²³ⁿČlověk je vyhnán a poslán obdělávat zemi. Práce v zahradě pro něho byla radostí a ‚bohoslužbou‘, obdělávání země se stává otročinou a svádí k modloslužbě. Smutek nad novou situací však nepramení z nutnosti práce, nýbrž z odloučenosti od Boha. Cherubové a plamenný meč budou místo člověka strážít zahradu v Eden. Dokud Hospodin neotevře sám bránu zahrady, ztroskotá každý svévolný pokus do ní vniknout. Do zaslíbené země se také Izrael nedostal sám od sebe a když si to sám usmyslil (Nu 14,40nn), ale byl tam uveden Bohem.

Cherubové jsou zobrazováni s býčím tělem a s lidskou hlavou. Stávali často u bran paláců. V Izraeli přikrývali schránu Hospodinovu (Ex 25,18nn), uzavírali velevsatyni Šalomounova chrámu (1Kr 6,23nn), kde také chránili schránu smlouvy (8,6n). Na cherubech sedí nebo nad nimi trůní podle žalmisty sám Hospodin (Ž 18,11 80,2 99,1). Poněkud odlišný obraz podává Ez 1,4nn.

Pýcha by strhla člověka až do úplné zkázy, kdyby Bůh včas a mocně nezasahoval do událostí a do dění na této zemi a kdyby člověka nedržel na uzdě. Činí tak tím, že jej připoutává k zemi a dává mu poznat, že je *prach* (2,7) a v prach se navrací. V tomto soudu je však milost. Temné stíny smrti a trpká bezvýhodnost hříchu jsou prozářeny nadějí: Život omezený narozením a smrtí není dán člověku jako odklad trestu, ale jako jedinečná a neopakovatelná příležitost k záchráně a k vítězství nad hříchem, nad sebou samým a vposledu v Kristu i nad smrtí.

KAIN A ÁBEL

4 ¹Adam poznal svou ženu. Tím není míněno intelektuální poznání, nýbrž důvěrné a intimní poznání, styk muže a ženy. — Smysl jména Kain je nejasný: oštěp (2S 21,16) či kovář (podle arabštiny)? Zdůvodnění jména nemá s filologií příliš mnoho společného. Už staré verze text všelijak upravovaly. Eva prohlašuje: „*Získala jsem muže*“, zaslíbeného syna. Dodává: „Hospodina“. Jenže tato výpověď je tak překvapující, že se od nejstarších časů překladatelé v jejím výkladu rozcházel. Vidět v synovi přímo Hospodina je zcela nepravděpodobné. Jak tedy? Skrze Hospodina (tak O' a V)? Od Hospodina (tak T)? Na Hospodinu (K)? Chápeme tuto výpověď ve smyslu: z Hospodinovy přízně, proto: „*a tím Hospodina*“. Eva očekává již nyní naplnění zaslíbení (Gn 3,15). Věří, že je schopna porodit spasitele, kterého vidí ve svém prvorozeném.

Starší exegese tu dokonce viděla náznak dvojí přirozenosti Kristovy, božské a lidské; narozený syn je zároveň i Hospodin. Sloveso ‚získati‘ o porodu a výraz ‚muž‘ o novorozeněti jsou však ve SZ neobvyklé; rovněž tak není možné vztahovat zde výraz muž na manžela.

²Dále porodila Kainova bratra *Ábela*. Jméno Ábel značí opar, vánek, marnost, zkrátka něco pomíjivého (sr Jk 4,14). Několikrát se o něm opakuje, že je bratrem Kainovým. Neobyčejně silný důraz je položen na bratrský vztah Kaina k Ábelovi. — Ábel se stává *pastýřem*, Kain *zemědělcem*. Každé zaměstnání souviselo mnohem více než dnes s určitou duchovní oblastí. Zemědělství pro svoji závislost na koloběhu přírody patřilo mezi povolání spjatá s baalismem a jinými přírodními kulty. Naproti tomu pastýřství, které u Egyptanů bylo pokládáno za ohavnost (46,34), mělo v Izraeli své zvláštní přednosti a vážnost. Pastýřství, spojené těsně s životem vyvoleného lidu, se stalo obrazem poutníků, obrazem nezajištěného života, zatímco zemědělství zobrazovalo zajištěnost a stabilitu, jak v Egyptě, tak v Kenaanu.

³⁻⁵Oba bratři — v době k tomu určené — *obětuji*. Každý přináší to nejlepší, co má: Kain plodiny z role, Ábel prvorozené z ovci. Ábelova oběť má zřejmě smířící charakter; smíme za ní vidět i zkroušené srdce (Ž 51,19). Na Ábela shlíží Hospodin milostivě, Kaina zavrhuje. Svým příklonem k Ábelovi

dává posvěcení všemu, co Ábel představuje: životu pastýřů. Zjevuje i svobodnou milost, ve které se sklání k neurozenému a za nic položenému, co je jen jako opar a jako nicota. Od-mítnutím Kaina zavrhuje také zemědělství, spjaté s kultem plodnosti. Zároveň zjevuje svůj svrchovaný soud, jímž zahanbuje mocné a moudré podle těla (sr 1K 1,26–28). V pozadí je nepochybná polemika proti vegetativním kultům, i když nemůže být sporu o tom, že má být vyzdvížena naprostá svoboda Boží: „Smiluji se, nad kým se smiluji“ (Ex 33,19).

Kain *vzplanul velikým hněvem* a zesinal v tváři, dosl. jeho tvář ‚opadla‘. Jeho oběť vyšla naprázdno, proto se tak roz-hněval. Hněv dolehl na bratra Ábela. Kain neuměl čekat a trpělivě nést Boží rozhodnutí. Za každou cenu chtěl dosáh-nout svého, požehnání a snad i ztraceného ráje. Bouří se, že Hospodin nejedná podle jeho přání. To je obecná lidská vzpoura: nepřijemná a tvrdá rozhodnutí přijímat jako bez-právi.

⁶ⁿHospodin varuje Kaina. Dává člověku příležitost zastavit se a vrátit se na správnou cestu. Kainovi otcovsky domlouvá: „Což nepřijmu i tebe?“ Doslova: Což nebude zase pozdvížena, totiž tvá tvář? Sám Hospodin k němu obrátí svou tvář a dá mu požehnání (sr Nu 6,26 Ž 4,7 aj.), bude-li následovat dobrého. Těmito slovy je podtržen motiv zdůrazňovaný pro-roky, že ne oběti, ale poslušnost je před Bohem rozhodující (1S 15,22 Oz 6,6). Nebude-li Kain konat dobro, *hřích se uve-lebí ve dveřích*. V hebrejštině je zvláštní vazba: výraz hřích je rodu ženského, sloveso však je v mužském rodě. Snad tu je představa, že hřích jako ten Zlý leží a číhá u dveří. Biblický svědek vycházel ze způsobů života své doby. V domě nebo ve stanu je člověk chráněn; jakmile však vykročí ze dveří, je vy-staven nebezpečí (sr 1Pt 5,6–8). — Hřích *dychtí* po člověku. Téhož výrazu se užívá o dychtění ženy po muži (Gn 3,16): žena, která přestala být pomocí, se snaží získat muže pro sebe. Tak i hřích usiluje podmanit si toho, kdo se mu jednou vydal.

⁸Kain se obrací na Ábela, jako by Boha neslyšel. Nevíme, co řekl Ábelovi, ačkoli bychom po slovese ‚řekl, mluvil‘ (H. *’-m-r*) čekali přímou řeč. V hebrejských rukopisech a edicích je v textu mezerka, staré verze tu mají různé vsuvky. Jako by už mělo začít obecenství s bratrem, ale najednou místo rozhovoru vystupuje v plné nahotě hrubý zločin: Kain zabíjí Ábela. Zabíjí jej na *poli*, patrně na svém. Podle Lv 17,5–7 je

pole místem, kde se obětovalo démonům, běsům. Je možné, že Kain hledal pomoc u temných sil; věřilo se, že pole je jejich doménou (sr vk Gn 27,1–4). Setí a sklizeň byly obestřeny závojem tajemství. Proto již od nepaměti se jich zmocnily rozmanité kulty. Snad si chtěl Kain tímto způsobem zajistit úrodu. To by nebyl jev ojedinělý. Krví zvířat — podobně jako svěcenou vodou — bylo pole pokropeno, aby vydalo hojnou úrodu. Oč účinnější se jevila krev lidská, krev požehnaného Hospodina?! V tomto smyslu by se tu dalo mluvit o magii a o oběti. Prolévání krve nese na sobě silné stopy magie. Vrah žije ve vědomém nebo podvědomém přesvědčení, že prolitou krví dosáhne vytouženého cíle anebo se zbaví překážek na cestě za vysněným štěstím. Zvláště ve válečnickém pudu člo-věka a celých národů je patrný tento rys, jako by prolitá krev byla jedinou možnou základnou života, blahobytu a míru.

⁹⁻¹²Hospodin se ptá Kaina po jeho bratru. Volá jej k odpo-vědnosti. Kain zapírá. Ale krev zavražděného volá o pomstu. Byl zmařen lidský život, a to znamená pronikavý zásah do Božích svrchovaných práv. *Prolitá krev* se obrací na Boha jako na mstitele. Nedá se zahrabat. Nyní bychom čekali, že nastoupí právo odvety: život za život. Ale není tomu tak. Člověka stihá kletba: Chtěl bratrovou krví zbavit zemi kletby (3,17), ale přivolal naopak kletbu na sebe; půda mu už nedá svou sílu, prolitá krev jí nepřinesla požehnání. Silou půdy se tu zřejmě myslí výnos země (sr Jb 31,39). Země, ve které dosud žil, se mu stává cizinou. Nebude moci se v ní usadit, stane se štvancem a psancem. Oba výrazy zřetelně vystihují úděl hříšníka, který prolil lidskou krev: nemá nikde stání, je bezdomovcem, žije bez jistoty, potácí se v úzkosti. Zpřetrhal svazky s bratrem i s Bohem a bude se zmitat sem a tam.

¹³⁻¹⁶Kain se hrozí následků svého činu. Budé se muset skrývat, každý jej bude moci zabít. Člověk bez Boží ochrany neobstojí. Kain odchází do země *Nód*. Toto jméno neoznačuje určitý kraj známý z geografie. Je to místo pro štvance (H. *n-v-d*). Vulgáta čte jenom: přebýval jako štvanec v krajině na východ od Edenu. Někteří se domnívají, že v pozadí je víra pozdějšího Izraele, že Hospodin je přítomen jen v zemi zaslí-bené, zatímco v cizině vládne jiná mocnost (sr 1S 26,19 2Kr 5,17 Jon 1,3). Ačkoliv se Kain vzdává naděje, Hospodin jej netrestá smrtí. Zůstává nadále jeho Bohem. Dokonce na něho vkládá zvláštní znamení, ne aby ho pranýřoval, ale aby

ho jím chránil. Vykladači myslí na nějaké tetování jako kmenový znak. Pozoruhodnější je však domněnka, že v případě Kainově je možné vidět pod tímto znamením znak *táv* (psaný podobně jako kříž; Ez 9,4 Zj 9,4), znamení milosti, které poznamenaného označuje za otrocka Hospodinova, souzeného a přece omilostněného.

Jak rozumět *sedmeronásobné pomstě* nad případným vrahem Kainovým? Bůh staví hráz proti rozmáhajícímu se zlu tím, že chrání Kaina. Jinak by se na zemi rozpoutal krutý vyhlazovací boj. Smrt by ovládla pole. Násilí není řešením, které by zastavilo rozběsněné zlo. Jedinou hrází je milost a odpuštění. Proto Bůh chrání Kaina, aby bludný kruh násilí, krve a pomsty byl přefat a mohl začít nový život.

Boží trpělivost s člověkem (4,17–5,32)

KAINOVCI A ŠETOVCI

¹⁷Bible nepodává teorii o vzniku a vývoji člověka. Zvěstuje, co je člověk a k čemu tu je. Není proto správné ptát se, odkud Kain vzal svou ženu (sr ostatně vk 1,26). Bible o ní hovoří s naprostou samozřejmostí. — Jméno Kainova syna *Enocha* je odvozeno z kořene *ch-n-k* čili zasvěcení (sr slavnost *ch^anukká* — zasvěcování, Neh 12,27 Ž 30,1; pokus toto jméno odvodit z arabštiny ve smyslu moudrý, učený, nepřesvědčuje). Kain vystavěl *město* a podle tohoto syna je pojmenoval. Hebrejský výraz pro město (*'ir*), označuje také hradiště, jakékoliv hrazené místo na rozdíl od stanového tábora, nebo i součást svatyně (2Kr 10,25). Svatyně bývaly po pravidle v hrazených městech, takže je velice pravděpodobné, že se časem důraz v pojmu přesunul ze sakrálního na profánní, ze svatyně na město. Vykladači, kteří v Kainově psanectví vidí obraz kočovného života, stojí teď před otázkou, zda Kain, stavitel města, je totožný s oním psancem z předcházejícího oddílu; někteří tvrdí, že jde o jinou postavu, o praotce budovatelů měst. Vlastním záměrem podání však není genealogie, nýbrž teologická linie začínající Kainem, bratrovrahem, a pokračující Lámechem, samovolným mstitelem. Jsou do ní pojeti nejen obyvatelé měst, ale i kočovníci. Obojí jsou charakterizováni naprosto jednoznačně jako duchovní dědici Kainovi.

Vykladači zde zpravidla připojují exkursy o *kmenu Kénijců* (Cinejských), kočovníků, o nichž SZ dochoval různé zmínky. Byli vyznavači Hospodinovými, ale nevzdali se svého kočovného způsobu života. Na tváři měli nějaké tetování. K tomuto kmeni patřila např. Jáel, manželka Kénijce Chebera, která zabila Siseru (Sd 5,24). Byli s nimi spříznění i Rekábovci, obzvlášť horliví vyznavači Hospodina (2Kr 10,15nn 1Pa 2,55 Jr 35). Proti pojetí, že Kénijci byli potomky Kainovými, lze namítnout mimo jiné, že Kénijci neodvozovali svůj původ od Kaina (Sd 1,16 4,11), a že Kain není typ etnologický, nýbrž nábožensko-etický.

¹⁸Ve výčtu rodů se pokračuje. Enochův syn se jmenuje *Irád*. V tom je zřetelný názvuk na výraz „město“ (*'ir*), ale nedovédeme o něm říci nic bližšího. Jméno jeho syna je tradováno nejednotně: *Mechújáel* — *Mechíjáel*. Nevíme, proč hebrejský text je čte a píše různě. Jméno samo snad souvisí s kořenem *m-ch-h* čili setření, zahlázení (Ex 17,14 Ž 9,6); pasivní participium *máchúj* by pak znamenalo „setřený“; snad se tu vybavovala podobná představa jako výstraha, že tento rod bude vyhlazen. Dalším potomkem je *Metúšáel*. Nápadná je shoda tohoto jména s bábelským *mutu-ša-ili* (= muž boží). Celý rod vrcholí v *Lámechovi*. S postavou téhož jména, etymologicky zcela nejasného, se setkáváme ještě v rodokmenu šétovském (Gn 5,25nn).

Někteří badatelé se domnívají, že tu máme zachovány *žalostné zbytky* někdejšího řetězu pověstí, z něhož se ztratily příběhy a zůstala jen jména. Také se pozastavují nad tím, že tato genealogie svou literární úpravou nesouvisí s vyprávěním o vraždě Kainově. Teorie literárních pramenů vidí v kap. 4. a 5. dublety vycházející ze společného základu. Ale i to málo, co se nám dochovalo, výrazně směřuje k Lámechovi. Zřejmým záměrem podání je postavit do protikladu co nejvýraznějšího linii kainovskou a šétovskou, již pak bude věnována celá kapitola.

^{19–22}*Lámec* pojal dvě ženy. Jeho čin je dokladem dalšího porušování Božích řádů. Koncepce SZ směřuje k jednoženství. Jméno první ženy Lámechovy Áda patrně souvisí s výrazem *“dí* čili ozdoba (také jméno jedné ženy Ezauovy, Gn 36,2). Jméno druhé ženy Síla je blízké výrazu *čel* čili stín. Náplň obou jmen je nejasná. Áda se stává matkou dvou synů: *Jábal* je praotcem pastýřů; nebydlí v hradišti, nýbrž ve stanu a u stáda jako kočovník; jeho jméno se dá odvodit od kořene *j-b-l* (= vodění stáda). Jábalův bratr *Júbal* je praotcem hudebníků. Jeho jméno souvisí zřejmě s výrazem *jóbel* (= bera-